

Rjukanhuset

av verdensarvkoordinator i Tinn kommune; Øystein Haugan

Fredag 10. oktober 1930 blei Folkets Hus på Rjukan innviet med festligheter som strakte seg over tre dager. Skuespiller David Knudsen deklamerte en mektig prolog, og Lars Kjeldstadli talte til ungdommen: *Gjør sosialismen til deres religion. Gjør dette huset til deres tempel, deres helligdom, deres skattkammer.*

Fagforeningsledere hyllet Rjukanarbeiderne for innsatsen, og beundring for de som stod bak verket kom til uttrykk i en avisartikkel om byen mellom fjellene:

Rjukanarbeideren står i særklasse. Når man ser Vestfjorddalen og de mektige omgivelsene, forstår man deres sterke standpunkter. Hvordan disse aller helvetes karene var i stand til å skape en kraftig organisasjon, faglig og politisk, og et Folkets Hus som slår alle rekorder. Det vil stå som et stolt symbol på denne sterke og ukuelige organisasjonen som har skapt byen mellom fjellene.

Fortellingen om Rjukan er ikke bare en lokal historie, - den er også nasjonal.

Det er fortellingen om å gå fra fattigst til rikest på 100 år.

På begynnelsen av forrige århundre var Norge et av de fattigste land i Europa.

100 år seinere er vi flere år på rad kåra til verdens rikeste land og beste sted å bo.

Vannkraftutbyggingen og industrialiseringen av Norge på begynnelsen av 1900-tallet er en helt avgjørende faktor i etableringen av velferdsstaten Norge.

I 1903 kjøpte Sam.Eyde Rjukanfossen og i 1905 blei Norsk Hydro stiftet på Notodden.

I 1907 startet man å bygge byen Rjukan, og i 1909 stod transportåren Rjukanbanen ferdig med tog og jernbaneferge fra en sprekk under Hardangervidda og 200 km ut til havet.

I 1911 stod verdens største kraftstasjon ferdig på Vemork, og samme år gikk det første lass med kunstgjødsel ut av Vestfjorddalen.

Grunderen og ingeniøren Sam. Eyde og forskeren Kristian Birkeland temmet Rjukanfossen.

De la den i rør, omgjorde vannkraft til elektrisitet, trakk nitrogenet ut av lufta og lagde kunstgjødsel, - et produkt for hele verden.

Byen Rjukan blei påbegynt i 1907 og stod ”ferdig” i 1920, og i dette tidsrommet økte folketallet fra 2-300 til 10.000. Et skikkelig klondyke!

Det kom Rallare i tusentall, og det første fagforeningstoget med 1500 mann 1. mai 1908 hadde en parole: ”8 timers arbeidsdag.”

Rjukan var fram til 1920 et av de aller røde steder i Norge.

Sam.Eyde og Norsk Hydro tenkte allfaderlig.

Skal jeg få folk til å komme hit, skal jeg få folk til å bli her, skal jeg få folk til å trives, skal jeg få folk til å yte, må jeg bygge en by som er forut sin tid, en moderne by.

Sam.Eyde var unikt opptatt av arkitektur, og på Rjukan oppstod en unik situasjon:

En oppdragsgiver med mye penger (Sam.Eyde hadde lånt halvannet nasjonalbudsjett) ba datidens unge og beste arkitekter om å totalplanlegge og tegne en hel by fra scratch.

Og det skulle gjøres med kvalitet.

Det blei en moderne by, der for eksempel arbeiderboligene allerede rundt 1912 hadde vannklosett. Sammenlignet med Graabeingsgårdene i Oslo med sine utedasser på rekke og rad i bakgården, var Rjukan avansert.

Det sies at var du arbeidsledig Oslogutt i 1915, var drømmen å komme til Rjukan !

Det var Norsk Hydro og Sam.Eyde som bygde det meste på Rjukan.

Men 2 sentrale institusjoner blei bygget av fagbevegelsen:

Det Røde Bibliotek og Folkets Hus.

Det første Folkets Hus lå i Arbeidergaten og blei bygget i 1910.

Det var det store samlingsstedet for arbeiderne både i fest og alvor.

Her var det kino, bibliotek, og kontor og trykkeri for Rjukan Arbeiderblad.

Men alt i 1917 reiste tanken seg for å bygge et nytt Folkets Hus.

I januar 1929 kom planen om et nytt Folkets Hus opp for alvor,

og redaktør Dalastøl skrev i sin lederartikkel i Rjukan Arbeiderblad:

”Det at arbeiderne nå får sine lokaler flyttet fra en rønne i en bakgate til et pent og tidsmessig hus i byens sentrum ut mot hovedgaten, vil ikke minst ha sin betydning i oppdragende retning. Det vil gi arbeiderne økt selvtillit og selvaktelse samtidig som Folkets Hus i sin nye skikkelse vil ha de beste betingelser for å kunne byens sentrale samlingssted – et kultursentrum og samlingsmerke i arbeid for frihet og framskritt på Rjukan som vil kunne bli en mektig løftestang i vårt organisasjonsarbeid.”

Arbeiderklassen og fagbevegelsen var også opptatt av kvalitet og estetikk.

Det var ikke en firkantet kasse, men en kunstnerisk utsmykket bygning som skulle reises.

Tegningene blei levert av arkitektene Jacob Hanssen og Gerhard Iversen, og de var enige om *at en mer komplisert og interessant bygning hadde de ikke tegnet tidligere og kom vel heller ikke til å lage siden.* ”

Det ble heller ikke spart på innredning og utstyr.

Taket blei dekket med Arco-plater av rustfritt stål, slik som Slottet i Oslo.

Det var det prektigste forsamlingshus i Skandinavia, - man måtte helt til Folkets Hus i Helsingfors for å finne noe lignende.

Folkets Hus på Rjukan fikk en prislapp på nesten kr. 600.000, og mesteparten blei finansiert ved lån fra Norsk Hydro og Frydenlund Bryggeri.

Torsdag 9.oktober 1930, dagen før innvielsen kan man lese i Rjukan Arbeiderblad:

Rjukan nye Folkets Hus foran åpningen, - et imponerende og vakkert byggverk både utenpå og innenfor, - vakker utsmykking og strålende farver.

Videre i artikkelen heter det:

”Rjukan nye Folkets Hus står der nu i all sin velde.

Den vakre oransjegule farve, Conservado; som bygningen er malt med, lyser festlig opp i bybildet. Gjennom de store eketres dører kommer man inn til den rummelig vestibyle, som er malt i grått, orange og sort. Gulvet er belagt med mørke skifer. En bred trapp fører ned til garderoben der gulv og trapper er pusset i engelskrødt. Garderobedisken er brunbeiset med eketresplate. Den nye kino- og teatersal er et rent vidunder. Gjennom mahognydører kommer man inn til salen hvis gulv i ekeparkett har en svak skråning innover. Veggene stråler mot en i varm rød farve. De er velourbetrekte med mahogny belistning i smakfulle mønstre. Galleriet har en mørkebrun farve med røde ”trekninger”. Himlingen er grønnblå med tre ”gullknapper” ventilert hvor igjennom den varme eller kolde luft slippes inn.

Var Kinosalen vakker og imponerende, så kan det samme med sannhet sies om storesal.

Ca. 400 mennesker kan her få sin plass i den store sal og på galleriet som i elipseform slutter seg til den store scene for den ene tverrvegg. Tapetet til store sal skinner i blått og gult og brunt. Inngangen til scenen flankeres av de samme farver i en original og vakker sammensetning. Over salen er den store lysbaldakin med indirekte belysning. Taket er malt i en lysegul farve slik at det virker uendelig høyt når lyset står på. Galleriet er brunbeiset. Tross alle de brogede farver eller kanskje nettopp derfor smelter det sammen til et vakkert hele.

En hver som kommer til å gå gjennom Rjukans nye Folkets Hus vil bli begeistret over dette imponerende og samtidig helt igjennom vakre byggverk. Både de praktiske og kunstneriske hensyn har vært tatt. Kunst, håndverk og teknikk er sammensveiset til et vidunderlig hele. Det er et byggverk som alle de der har arbeidet på det og Rjukanarbeidere som eiere kan være stolte av."

Driften av Folkets Hus blei imidlertid snart problematisk. Det var vanskelig å få lønnsom drift, og allerede på midten av 30-tallet måtte arbeiderforeningene kaste kortene, og huset blei overtatt av Norsk Hydro.

Det første Hydro gjorde, var å meisle vekk Folkets Hus emblem på utsiden av bygget, og male om store deler av bygget innvendig.

I tillegg blei Folkets Hus omdøpt til Rjukanhuset.

Særlig fjerningen av Folkets Hus emblem blei en vond opplevelse for arbeiderklassen på Rjukan, - det var som å bli meislet i hjerterota.

Etter krigen overdro Norsk Hydro Rjukanhuset til fagforeningene på Rjukan.

Noen ombygninger blei foretatt, men økonomien til huset var fremdeles så anstrengt, at da Tinn kommune overtok i 1989, framstod Rjukanhuset som svært nedslitt og utdatert.

Tinn kommune har etter eiendomsoverdragelsen rehabilitert Rjukanhuset i to omganger:

Kino/teatersal i 1991 og storesal og møtesaler i 1996.

Totale rehabiliteringskostnader er kr.15 mill.

Rehabiliteringen foregikk i nært samarbeid med fylkeskonservator i Telemark,

og huset er så langt som råd tilbakeført til sitt opprinnelige utseende.

Huset er definert som et regionalt kulturhus, og det er fredet.

Rjukanhuset er vår kulturelle storstue. Her har vi et moderne kinoanlegg, galleri, kafe, teaterscene, konsertscene, storesal, lille sal og A-sal for alt fra møter og foredrag til rockefestival og Solfest. I tillegg rommer bygget lokaler for et lydstudio,

Tinn kulturskole og Tinn kommunes kulturadministrasjon.

Rjukanhuset fungerer i dag meget godt som et moderne kulturhus.

Rjukanhuset er et sentralt byggverk i Rjukan sentrum, det er godt tilpasset i størrelse, og

dekker i stor grad de behov som vårt lokalsamfunn har for kulturell utfoldelse og opplevelse.

Som en anekdote til slutt kan nevnes at Rjukanhuset har et Bøsendorfer flygel, - en Rolls Roys av et instrument.

Musikkens Venner på Rjukan hadde kronerulling i 1952, samlet i kr. 26.000 og kjøpte et Bøsendorfer flygel. Verdien er i dag anslått til 100.000 dollar.

Det er mange kunstnere som har fått "hakaslepp" når de kommer inn i vår storesal rehabilitert til fordums storhet og med et flygel av slik kvalitet på scenen. Bjørn Eidsvåg blei så betatt av lokalet at han lovt å spille inn sin neste video på Rjukanhuset, Gisle Børge Styve blei umåtelig inspirert da han fikk lov til å leike seg på slike tangenter langt ute i distrikts-Norge, og Anne Lise Berntsen har rangert Rjukanhuset som en av de tre beste konsertlokalene hun har sunget i her i landet. Kvalitet lønner seg. Kvalitet holder !!

Kilder: Prof. Helge Dahl: "Rjukans historie bind II

Rjukan Arbeiderblad torsdag 9.oktober 1930.